

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Aspects Affecting the Beauty and Ugliness of the City from the Residents' Point of view, Case study: District 2 of Tehran *

Faranak Atarod ^{1,} , Mohsen Habibi ^{2,**}, Hossein Zabihi ^{3,}

¹ Ph.D. Candidate in Urban Development, Department of Urban Development, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

² Professor, Department of Urban Development, Faculty of Fine Art, University of Tehran, Tehran, Iran.

³ Associate Professor, Department of Urban Development, Science and Research branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Article History:

Received	2020/05/13
Revised	2020/07/20
Accepted	2020/10/18
Available Online	2022/12/31

Keywords:

Physical-Visual Aesthetics
Non-Physical Aesthetics
Residents' Point of View
Grounded Theory

Use your device to scan
and read the article online

Number of References

31

Number of Figures

7

Number of Tables

5

Extended ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVES: This research aims to answer this question: From the residents' point of view, what is the beauty and desirability of the form and appearance of urban masses and buildings and their composition? What standards and values are considered for the designers and builders of today's buildings, which are embodied in the current masses and building forms? Accordingly, this research explores relevant theoretical texts and objective and subjective issues of residents living in District 2 of Tehran. The origin of beauty and aesthetic perception is often defined between the two concepts of objectivism and subjectivism. However, newer philosophical analyzes that adopt an interactive perspective believe that the sense of beauty originates from the patterns that connect people and things. In fact, a reasonable (and usual) solution to the objective-subjective controversy in the evaluation of aesthetic quality acknowledges that aesthetic quality is the joint product of observable characteristics that interact with psychological processes in the human observer. With the flourishing of aesthetic perceptual research and the publication of their results, the differences between the previous evaluations of beauty and these studies became clear. They prompted researchers to look into these differences more.

METHODS: In the literature review, descriptive and bibliographic methods have been used to progress the research. For the contextual studies, a type of qualitative research method called Grounded Theory Method, which is based on interpretation analysis, has been chosen. Finally, the comparative method (comparison and evaluation between the results of theoretical and contextual studies) has been used to analyze and present the results of the article. The grounded Theory Method applies interpretation in order to discover concepts and relationships between primary data and to organize them in the form of a theoretical explanatory plan. In the present research, the mentioned method has been used to reach the type of view and mental frameworks of the citizens of District 2 of Tehran in relation to urban building and mass aesthetics.

FINDINGS: Based on the findings of the research, in the context of irresponsible urban management, ambiguity in the demands of the residents between the new and the past, and the change of conditions and demands over time has created some issues. These issues are classified as conditional categories: "Speculative urban management", "Wandering between urban fabric protection or change", and "Instability of residents' demands and conditions". In addition, the residents of District 2 of Tehran, in relation to the visual aesthetics of their living environment, believe in "visual irregularities and deterioration" (related to shape combinations) and "lack of open space and increased density" (related to the combination of masses and spaces) which are classified as interactive categories. The interviews affirm that the interactions and processes experienced by the residents have led to consequential categories such as "forgetting the presence of the living environment" and "disconnecting with the living environment". Accordingly, sub-categories such as distortion of memories and nostalgia can distort the future image and

* This article is derived from the first author's doctoral thesis entitled "Visual aesthetically analysis; in terms of effect of urban regulation and code on building mass, Case study: District 2 of Tehran", supervised by the second authors and advised by the third, at Islamic Azad University Science and Research branch.

** Corresponding Author:
Email: smhabibi@ut.ac.ir
Phone: +98(21)66414841

Extended ABSTRACT

peace of mind, invigorate a sense of indifference towards the living environment, and lead to the thought of migration. They were the guides for the formation of the two main consequences mentioned in this research. Also, an important point emerging from the comparative evaluation between theoretical and contextual studies is the concepts that have been focused on in these two categories of studies are quite common. The concepts mentioned in both categories almost cover each other. But what happened in District 2 of Tehran is actually the opposite of what was desirable. In other words, while the principles and criteria derived from theoretical studies were considered to achieve a pleasant and beautiful physical-visual combination, the results obtained from contextual studies reveal an absence and lack of attention to aesthetic criteria in the formation of mass and building volumes in District 2 of Tehran.

CONCLUSION: According to the conducted investigations and the obtained results, it is possible to determine a physical-visual aesthetic theory with two aspects: content and procedural. The content aspect of this theory is related to the principles and criteria that shape building volumes and masses, which are the same physical-visual components or forces and are compatible with interactive categories obtained from contextual studies. Its procedural aspect is discussed in relation to the conditions and context of the formation of building volumes and masses, which are non-physical components and forces and are consistent with the conditional categories obtained from contextual studies. The absence and lack of attention to physical aesthetic criteria in the formation of building masses and volumes in District 2 of Tehran can be caused by the fact that the designers or constructors not only look at the building differently from the aesthetics experts, but also they have taken an almost opposite path to the theoretical criteria. Based on this, residents and users of the environment have an ugly and undesirable visual perception. The difference in the views of these two groups can be a confirmation of the existence and influence of external forces affecting the formation of building masses. In this context, the land price and its related components are the main factors affecting the appearance of buildings. In addition, the type of choice, approach, and taste of designers, contractors, or builders can be another non-physical component affecting the formation of aesthetic judgments resulting from the analysis and comparison of physical-visual components. The mentioned components, in the lack or shortage of appropriate legal controls and lack of specialized education related to contextual architecture and urban planning, can play a very effective role in the urban visual composition and cause a large gap between the desired and existing situation regarding physical-visual aesthetics in the building masses.

HIGHLIGHTS:

- Evaluating of physical-visual aesthetics of building masses regarding to resident's viewpoint through Grounded Theory Method.
- Comparative evaluation of visual aesthetics criteria derived from contextual and theoretical studies.
- Presenting the aesthetics theory including two aspects: content (physical-visual aesthetics) and procedural (non-physical aesthetics).

ACKNOWLEDGMENTS:

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-forprofit sectors.

CONFLICT OF INTEREST:

The authors declared no conflicts of interest.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

HOW TO CITE THIS ARTICLE

Atarod, F.; Habibi, M.; Zabihi, H., (2022). Aspects Affecting the Beauty and Ugliness of the City from the Residents' Point of view, Case study: District 2 of Tehran. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism.*, 13(2): 59-72.

<https://dx.doi.org/10.30475/isau.2022.239481.1463>

https://www.isau.ir/article_167170.html

جنبه‌های موثر بر زیبایی یا زشتی شهر از نگاه ساکنان؛

مورد پژوهی: منطقه ۲ شهر تهران*

فرانک عطارد^۱، محسن حبیبی^{۲*}، حسین ذبیحی^۳

۱. دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استاد، گروه شهرسازی، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳. دانشیار، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

مشخصات مقاله

سهم زیادی از آشفستگی‌ها و ناهماهنگی‌های بصری شهر تهران، بر اساس دیدگاه‌های نظری زیبایی‌شناسی، به نوع طراحی و ترکیب توده و حجم‌های ساختمان‌ها مربوط می‌شود. لذا این پرسش مطرح می‌گردد که از دیدگاه تجربی و از منظر ساکنان و استفاده‌کنندگان شهر، جنبه زیبایی و مطلوبیت فرم و ظاهر توده‌ها و ساختمان‌های شهر و ترکیب آن‌ها چگونه است؟ و یا چه معیارها و ارزش‌هایی برای طراحان و سازندگان ساختمان‌های امروزی، مطرح است که در توده‌ها و فرم‌های ساختمانی کنونی متجسم می‌شود؟ مقاله حاضر برای پاسخ به پرسش‌های فوق و به دنبال بررسی جنبه‌های گوناگون موثر بر زیبایی‌شناسی بصری توده‌های ساختمانی، به کندوکاو در متون نظری مربوطه و مسائل عینی و ذهنی گروهی از ساکنان منطقه ۲ شهر تهران، می‌پردازد. این مطالعه با روش پژوهش توصیفی و با استنتاج نتایج کاربردی، بر پایه مرور متون و اسناد مرتبط و هم‌چنین با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای (در بخش مطالعات میدانی)، و روش تطبیقی انجام می‌گیرد. بر اساس نتایج بدست آمده از مطالعات میدانی و مقایسه و ارزیابی آن‌ها با مطالعات نظری، چارچوبی اولیه از نظریه زیبایی‌شناسی در ارتباط با توده‌های ساختمانی، مشتمل بر مولفه‌های کالبدی- بصری و غیرکالبدی، ارائه گردید. مشخص شد که این نظریه می‌تواند دارای دو بعد یا دو جنبه محتوایی و رویه‌ای باشد. بعد محتوایی بر اصول و معیارهای شکل‌دهنده به اجمام و توده‌های ساختمانی، و بعد رویه‌ای بر شرایط و بستر نوع شکل‌گیری اجمام و توده‌های ساختمانی، تاکید دارد.

تاریخ ارسال ۱۳۹۹/۰۲/۲۴
تاریخ بازنگری ۱۳۹۹/۰۴/۳۰
تاریخ پذیرش ۱۳۹۹/۰۷/۲۷
تاریخ انتشار آنلاین ۱۴۰۱/۱۰/۱۰

واژگان کلیدی

زیبایی‌شناسی کالبدی- بصری
زیبایی‌شناسی غیرکالبدی
دیدگاه ساکنان
نظریه زمینه‌ای

نکات شاخص

- ارزیابی زیبایی‌شناسی کالبدی- بصری توده‌های ساختمانی از منظر ادراک ساکنان بوسیله روش تئوری زمینه‌ای.
- ارزیابی تطبیقی معیارهای زیبایی‌شناسی بصری برآمده از مطالعات زمینه‌ای و مطالعات نظری.
- ارائه نظریه زیبایی‌شناسی مشتمل بر دو جنبه: محتوایی (زیبایی‌شناسی کالبدی- بصری) و رویه‌ای (زیبایی‌شناسی غیرکالبدی).

نحوه ارجاع به مقاله

عطارد، فرانک، حبیبی، محسن و ذبیحی، حسین. (۱۴۰۱). جنبه‌های موثر بر زیبایی یا زشتی شهر از نگاه ساکنان، مورد پژوهی: منطقه ۲ شهر تهران، نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران، ۱۳(۲)، ۵۹-۷۲.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده نخست با عنوان «تحلیل زیباشناسانه دیداری؛ از منظر تاثیر ضوابط و مقررات شهرسازی بر توده‌های ساختمانی، مورد پژوهی: منطقه ۲ شهر تهران» می‌باشد که به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات انجام گرفته است.

* نویسنده مسئول

تلفن: ۰۰۹۸۲۱۶۶۴۱۴۸۴۱

پست الکترونیک: smhabibi@ut.ac.ir

مقدمه

مسئله پژوهش، تصور نازیبایی و ناخوشایندی در ترکیب منظره‌ها و دیدهای شهری است؛ که بخش زیادی از این منظره‌ها به توده‌ها و حجم‌های ساختمانی اختصاص پیدا کرده است و نه فقط چشم آموزش‌دیده در زمینه معماری و شهرسازی، که به نظر می‌رسد، افراد عادی نیز این زشتی را درک می‌کنند. به عبارت دیگر، ویژگی این ساختمان‌ها و ترکیب‌های آن‌ها، نه تنها، با چارچوب‌ها، اصول و قوانین زیبایی‌شناسی از منظر نظری و آکادمیک تطابق ندارند، بلکه دور از انتظار نیست که شهروندان و استفاده‌کنندگان از محیط‌های شهری نیز، نازیبایی آن‌ها را تایید کنند.

به دنبال مطرح‌شدن این مسئله، موضوع دیگری که مطرح می‌شود دلیل این عدم خوشایندی است و این که طراحان و متقاضیان امروزی، جنبه زیبایی و مطلوبیت فرم و ظاهر ساختمان‌های شهر و ترکیب آن‌ها را چگونه می‌بینند؟ ایشان چه معیارها و ارزش‌هایی در سر دارند که نمود آن‌ها، در توده‌ها و فرم‌ها و ریخت‌شناسی شهری کنونی متجسم می‌شود؟ به طور کلی، دیدگاه زیباشناسانه شهروندان و استفاده‌کنندگان محیط شهری، و طراحان و سازندگان ساختمان‌ها چگونه است و تحت چه مولفه‌هایی قرار دارد که به نظر با دیدگاه‌های نظری متفاوت است؟

اختلاف میان دیدگاه نظری صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان زیبایی‌شناسی معماری و شهرسازی، و طراحان ساختمان‌ها، نشان از وجود تفاوت‌هایی میان جهان نظری و جهان تجربی زیبایی و زیبایی‌شناسی فرم ساختمان، دارد. به نظر می‌رسد این تفاوت‌ها، ناشی از وجود مجموعه معیارهایی باشد که تحت تاثیر نیروهای خارج از نظام بصری زیبایی‌شناسی شهری، عمل می‌کنند و طراحان (حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای) و سازندگان ساختمانی را به سوی طراحی و اجراهای کنونی سوق می‌دهند.

بر این اساس، دیدگاه اتخاذشده در این پژوهش دیدگاهی تعاملی است که با مورد توجه قراردادن معیارها و ویژگی‌های نظری (عینیت‌گرایانه)، به دنبال یافتن نوع درک و نگاه استفاده‌کنندگان از محیط‌های شهری (ذهنیت‌گرایانه) نسبت به زیبایی‌شناسی شهری کالبدی-بصری است. در این پژوهش، منابع گردآوری داده‌ها دو دسته‌اند: بخشی از داده‌ها از متن مصاحبه‌های انجام‌شده با شهروندان تهران (ساکنان منطقه ۲) بدست آمده است، و بخش دیگر، از بررسی مقالات و متون مرتبط با موضوع. نتایج بررسی مطالعات زمینه‌ای یا میدانی و مطالعات نظری، قابلیت مقایسه تطبیقی، و در نتیجه ارائه جنبه‌های موثر بر زیبایی یا زشتی شهر، را فراهم می‌نمایند.

پیشینه تحقیق

منشأ زیبایی و درک زیباشناسانه غالباً بین دو قطب

اصلی عینیت‌گرایی و ذهنیت‌گرایی در رفت‌وآمد بوده است. تلاش‌های بسیاری به منظور برطرف‌کردن جدایی عینیت و ذهنیت توسط برخی همچون هوسرل، هایدگر و به‌خصوص نوربرگ شولتز صورت گرفته‌است تا بتوان بر اساس پدیدارشناسی، عینیت و ذهنیت را با هم در مورد پدیده‌ها به‌کاربرد. تحلیل‌های فلسفی جدیدتر با اتخاذ دیدگاهی تعاملی، معتقدند حس زیبایی از الگوهایی که مردم و اشیا را به هم مرتبط می‌سازند، نشات می‌گیرد. برای مثال، گفته شده که زیبایی در تجارب پردازشی ادراک‌کننده جای داشته و از تعامل ویژگی‌های محرک‌ها و فرآیندهای شناختی و عاطفی ادراک‌کننده حاصل می‌گردد (Beardsley, 1958: 121; Dewey, 1934: 59). این دیدگاه، مشابه این نکته است که ویژگی‌های زیبایی‌شناختی اعتباری‌اند، و در تجربه مشاهده‌کنندگان، در زمان پاسخ آن‌ها به ویژگی‌های عینی و صوری آثار هنری پدیدار می‌شوند (Beardsley, 1958: 83). یا گفته شده که اگرچه زیبایی امری عینی نیست که در خود اثر به صورت مستقل وجود داشته‌باشد، اما به این دلیل که زیبایی‌شناسی در حوزه شکل و فرم معنا پیدا می‌کند و توسط ذهن تحلیل می‌شود، هر اثر هنری، کیفیتی مستقل از تحقق معنا و محتوایش در ذهن مخاطب دارد و مقید به احساسات مخاطبان نیست. بنابراین اثر هنری با استقلال شکل می‌تواند منشا بروز احساسات متفاوت در مخاطبانی باشد که قابل پیش‌بینی نیستند و می‌توانند قرائت‌های متفاوتی از برداشت‌های خود عرضه کنند (Norouzitab, 2008: 75). در واقع، راه‌حل معقول (و معمول) مجادله عینی-ذهنی در ارزیابی کیفیت زیباشناختی، اذعان بر این دارد که کیفیت زیباشناختی، محصول مشترک مشخصه‌های قابل رؤیت است که با فرآیندهای روان‌شناختی مربوطه (ادراکی، شناختی و هیجانی) در مشاهده‌گر انسانی تعامل دارند (Lothian, 1999: 183).

بر این اساس، مطابق با دسته‌بندی دیگری (Golkar, 2000) در ارتباط با کیفیت طراحی شهری، که قابل تعمیم به مؤلفه زیبایی‌شناسی شهری نیز هست، نظریات سه‌گانه حالت وجود کیفیت طراحی شهری عبارتند از: ۱) به مثابه کیفیت و صفتی که ذاتی محیط کالبدی بوده و به شکل مستقل از ناظر وجود دارد، ۲) به مثابه مقوله‌ای ذهنی و سلیقه‌ای که توسط ناظر ساخته شده و هیچگونه ربطی با ساختار و خصوصیات کالبدی ندارد و ۳) به مثابه پدیدار^۱ یا رویدادی^۲ که در جریان داد و ستدی^۳ میان خصوصیات کالبدی و محسوس محیط از یک سو و الگوها و رمزهای فرهنگی و توانایی‌های ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر، شکل می‌گیرد (Golkar, 2000: 44-45). پاکزاد و ساکی عقیده دارند که واکاوی مفهوم زیبایی به جز در سال‌های اخیر غالباً با دیدگاه عینیت‌گرا بررسی شده و به همین دلیل، نظریه‌پردازان و طراحان شهری معیارهای فرمال متعددی برای خلق مکان‌های زیبا ارائه داده‌اند (Pakzad & Saki, 2014: 6).

درحالی که متخصصان تنها بعد کالبدی محیط را می‌بینند، افراد عادی کلیت حس‌های خود در فضا را به‌عنوان معیار برای ارزیابی زیبایی یک منظر در نظر می‌گیرند (Aminzadeh, Sharifi & Foroughi-far, 2014: 79).

با وجود این تفاوت‌ها، نکته‌ای که در مطالعات ادراکی که در غالب ذهنیت‌گرایی صورت می‌گیرند، مشخص است، ثابت و همه شمول نبودن معیارهای زیباشناسانه می‌باشد که لزوم ارزیابی و نحوه توجه به زیبایی را در مکان‌ها و زمان‌های مختلف یادآور می‌شود.

نکته دیگری که در رابطه با مطالعات پیش گفته، به نظر می‌رسد، نحوه و روش مطالعه و در واقع چگونگی دستیابی به معیارهای زیبایی‌شناسی بصری است؛ که سعی شده به وسیله نظرسنجی از استفاده‌کنندگان از فضا، نتایجی (معیارهای مطلوب زیبایی‌شناسی بصری) که راهگشای طراحی‌ها یا اصلاحات بصری باشد، استخراج شود. این نظرسنجی‌ها و تحلیل‌ها غالباً با استفاده از روش‌های کمی یا روش‌های کیفی-کمی (مانند کیو سورت^۴)، انجام شده است و غالباً بر این روند مستقر بوده‌اند که معیارهای از پیش تعیین شده‌ای را در میان استفاده‌کنندگان از فضا، مورد پرسش قرار دهند. مقاله پیش‌رو نیز، علاوه بر بررسی جنبه‌ها و عوامل مختلف موثر بر زیبایی‌شناسی کالبدی-بصری در میان متون نظری، در زمینه درک مطلوبیت‌های بصری، نظرات شهروندان ساکن در منطقه ۲ شهر تهران را اساس به دست آوردن معیارهای مربوطه نموده است؛ با این تفاوت که این امر، با استفاده از روش کیفی (تئوری زمینه‌ای^۵ و بر مبنای مصاحبه عمیق، صورت پذیرفته است.

روش‌شناسی تحقیق و محدوده مورد مطالعه

برای پیشبرد پژوهش، در بخش مرور متون نظری از روش توصیفی و اسنادی استفاده شده است. برای بخش مطالعات میدانی، گونه‌ای از روش پژوهش کیفی، به نام نظریه زمینه‌ای^۶، که بخش عمده تحلیل آن، تفسیری است (Strauss & Corbin, 1990: 32)، انتخاب شده است. و برای تحلیل و ارائه نتایج مقاله از روش تطبیقی (مقایسه و ارزیابی میان نتایج مطالعات نظری و میدانی)، بهره گرفته شده است.

لازم به ذکر است که در روش نظریه زمینه‌ای، به منظور کشف مفاهیم و رابطه‌ها در داده‌های خام و سازمان‌دادن آن‌ها در قالب یک طرح توضیحی نظری، تفسیر انجام می‌شود. در پژوهش حاضر، روش مذکور به این دلیل به کار گرفته شده است که بتوان در جریان داد و ستد پرسش‌ها و پاسخ‌ها، به نوع نگاه و چارچوب‌های ذهنی شهروندان منطقه ۲ شهر تهران در ارتباط با زیبایی‌شناسی فرم و توده ساختمانی و شهری دست یافت.

علی‌رغم وجود تفاوت میان نظرات نظریه پردازان مختلف در زمینه زیبایی‌شناسی، بیشتر، معیارهایی که در قالب رویکرد عینی‌گرایی بیان شده‌اند، در رشته‌های شهرسازی و معماری آموزش داده می‌شوند. اما علاوه بر این معیارها، مطالعات ادراکی، با رویکرد ذهنی‌گرایی انجام شده که بیشتر به ارزیابی مردم از زیبایی فضاهای مختلف می‌پردازند تا از این طریق بتواند زیبایی‌شناسی و خصوصیات فضاهای زیبا را از نگاه مردم بررسی نمایند.

با رونق گرفتن پژوهش‌های ادراکی زیبایی‌شناسی و انتشار نتایج آن‌ها، تفاوت‌های میان ارزیابی‌های پیشین از زیبایی با این مطالعات مشخص شد و محققان را بر آن داشت تا به این تفاوت‌ها بیشتر بپردازند. (Chen, Adimo & Bao, 2009: 76)

از این زمان، برای پاسخ به قضایای زیباشناختی، روش‌های مختلفی مورد استفاده قرار گرفته‌اند؛ که زیبایی‌شناسی با رویکرد توجه به ترجیحات همگانی از آن جمله است (Keshtkaran, Habibi & Sharif, 2017: 94).

کشتکاران، حبیبی و شریف (۲۰۱۷) عقیده دارند که شاخص‌های زیبایی‌شناختی که از ترجیحات همگانی حاصل می‌شوند، می‌توانند به طراحان شهری، طراحان منظر و محیط زیست کمک کند تا الگوهایی را به دست بیاورند، زیرا این ترجیحات به طور قابل توجهی با شاخص‌های تخصصی و زیبایی‌شناسی حرفه‌ای مطابقت دارد (Keshtkaran et al., 2017: 94).

در برخی از مطالعاتی که با رویکرد ترجیحات همگانی انجام شده است، نتایج بدست آمده از مصاحبه با استفاده‌کنندگان، حاکی از وجود تفاوت در نگاه زیبایی‌شناسانه معماری و شهرسازی میان افراد آموزش دیده و آموزش ندیده در این رشته‌ها است. این تفاوت‌ها به طرق مختلفی خود را نمایان می‌کنند؛ اعلام معیارهای متفاوت، درک متفاوت از یک معیار، توجه به جنبه‌های متفاوت محیط، تفاوت در نوع آموزش و تربیت و...، از جمله آن‌ها هستند. اما در برخی دیگر از مطالعات چنین تفاوت‌هایی وجود نداشته و نظرات دو گروه فوق‌الذکر، همدیگر را تایید می‌کنند. نتایج متفاوت مطالعات می‌تواند به عوامل مختلفی بستگی داشته باشد؛ از روش جمع‌آوری داده از زمینه مورد مطالعه گرفته تا جامعه مورد بررسی.

برای مثال، امین‌زاده گوهرریزی، شریفی و فروغی‌فر (۲۰۱۴) طی تحقیقی به تفاوت‌های آرای متخصصان و استفاده‌کنندگان از یک فضای شهری در رابطه با زیبایی‌فضا و معیارهای ارزیابی پی‌برده‌اند. این موضوع، از یک طرف نشان‌دهنده اهمیت معیارهای مورد استفاده است و از طرف دیگر نشان‌دهنده عدم کارایی معیارهای رایج در فضاهای دانشگاهی برای درک نظرات مردم می‌باشد. نکته قابل تأمل دیگر، نحوه نگاه متفاوت دو گروه به ارزیابی زیبایی است.

به تبع صنعتی‌شدن، با آن مواجه شدند، در طول این قرن میلادی نقدهای گوناگونی به شهرهای و فضاهای شکل‌گرفته در آن‌ها و نیز به عنوان راه‌حل مشکلات، ایده‌های متنوع و مختلفی ارائه گردید. همچنین پس از عبور از نیمه اول قرن بیستم میلادی و کاهش تسلط معماری و شهرسازی مدرنیستی، در سال‌های دهه ۱۹۵۰ میلادی و حتی پیش از آن، به تدریج جنبش‌های منتقد جنبش مدرنیسم گسترش بیشتری پیدا کردند. جنبش‌های مرتبط با ادراک انسانی، زمینه‌گرایی، پایداری و... که هر کدام به نحوی به نقد جنبش تجدد پرداختند. برای مثال در سال‌های پیش از دهه ۱۹۵۰ میلادی، از نظر توجه به جنبه‌های زیباشناسی، می‌توان نهضت زیباسازی شهری، تفکر فرهنگ‌گرایی و باورهای مدرنیسم را مورد بررسی قرار داد.

نهضت زیباسازی شهری

در طراحی‌های نهضت زیباسازی، زیبایی محیط به شکلی که مورد پسند حاکمان باشد، مدنظر قرار می‌گرفت (Boyer, 1983: 139). در این نهضت، اصول و راهکارهای طراحان (در حیطه معماری و شهرسازی) بکار گرفته شده‌اند که فارغ از محتوای فلسفی این نهضت، بسیاری از آن‌ها، باعث نظم، وحدت و هماهنگی میان توده‌های ساختمانی مستقر در کنار یکدیگر می‌شوند. اما در قالب نگاه استفاده‌کننده-محور، این معیارها و چگونگی بروز کالبدی-بصری‌شان، باید توسط شهروندان و ساکنان محیط، و نه صرفاً مدیران و رهبران شهری، بازبینی شود. هماهنگی کلی، ارتباط بین کل و اجزاء، هندسه‌گرایی، ترکیب منظم و منسجم، هماهنگی و تداوم بصری در نمای کلی، دید داشتن به عناصر طبیعی، کم‌رنگی تفاوت میان ساختمان‌ها، اعتقاد به تراکم کم، ضوابط کنترل‌کننده ارتفاع و... از اصول و معیارهای اشاره‌شده هستند (Bahreini, Tagh-abon & Bolouki, 2009: 31, 32, 39).

کامیلو زیتنه و فرهنگ‌گراها

از میان فرهنگ‌گراها، کامیلو زیتنه^۶ بارزترین فردی است که به موضوعات زیبایی‌شناسی شهری پرداخته‌است. او احتمال می‌دهد که بررسی در شهرهای تاریخی امکان یافتن راه‌حلی برای مسأله کنونی ساخت شهرها را فراهم آورد (Choay, 1996: 4; Sitte, 2013: 261). زیتنه در جریان بحث‌های خود موضوعاتی را که بر زیبایی‌شناسی کالبدی-بصری موثر هستند را در قالب موارد روبرو ارائه نموده‌است: افزایش جمعیت و مساله اقتصادی، گول‌پیکری شهرها، احساس بی‌انگیزی و سردی نسبت به محیط پیرامون (ناشی از نظم صنعتی‌شدن شهرها)، و در مقابل او عقیده دارد با ایجاد وحدت و پیوستگی، توجه به محصوریت، اولویت تناسب بر اندازه، اولویت فضا بر توده، بی‌نظمی هندسی فضا، تنوع و یکنواختی، توجه به فضای سبز، می‌توان به مسائل پیش‌آمده غلبه نمود (Choay, 1996; Sitte, 1965).

منطقه ۲ دارای سه نوع بافت کالبدی متفاوت (بافت ارگانیک، بافت میانی و بافت شطرنجی) است؛ که می‌تواند تنوع بیشتری از تصورات کالبدی و زیباشناسانه را در بر داشته باشد. بر این اساس، مطالعات زمینه‌ای در محدوده مذکور و با همکاری ۵۰ نفر از ساکنان (۲۰ نفر از محدوده گیشا و سعادت‌آباد، ۱۴ نفر از محله طرشت، و ۱۶ نفر از محله شادمان) این منطقه صورت گرفته است (کفایت تعداد مصاحبه‌ها با تکراری‌شدن مفاهیم مورد اشاره مصاحبه‌شوندگان پدیدار می‌شود؛ که اشباع نظری در این مقاله با مصاحبه با ۵۰ نفر، به وقوع پیوست). مصاحبه شونده‌گان از میان کسانی انتخاب شده‌اند که حداقل ده سال در آن جا زندگی کرده تا به اندازه کافی با محیط زندگی خود ارتباط برقرار کرده باشند؛ همچنین توجه شده است که مصاحبه شونده‌گان دانش آموخته رشته‌های معماری و شهرسازی نباشند تا بر اساس معلومات دانشگاهی و نظری به سوالات پاسخ ندهند. این مقاله، نتایج آزمون اولیه روش تحقیق و روایی آن را پیش‌رو می‌گذارد و بر این باور است که داده‌های بدست آمده از جامعه آماری انتخاب شده می‌تواند پرسش‌های آغازین برای آزمونی گسترده در مقیاس منطقه را فراهم آورند.

مصاحبه با یک سوال باز و با مضمون: «محله، محل زندگی، خیابان یا کوچه شما چگونه است؟ آن را توضیح دهید»، آغاز شده‌است، این پرسش ابتدایی، مشخص می‌کند که مصاحبه‌شونده، در جریان زندگی در محله خود، تجربه‌ای از درک بصری توده‌های یا فرم‌های ساختمانی داشته‌است یا خیر. در ادامه و در طول مصاحبه و به فراخور دیدگاه‌ها و موارد مطروحه در هر مصاحبه، پرسش‌های دیگری، مختص محتوای آن مصاحبه، ولی در قالب مسائلی که مقاله دنبال می‌کند، مطرح شده‌است. سپس متن همه مصاحبه‌ها به نگارش درآمده‌است، و به وسیله شناسه‌گذاری باز، بخش‌هایی از متن، که متناسب با پرسش‌های پژوهش معنادار بوده‌اند، به هر دو شیوه سطر به سطر و پاراگرافی مورد تحلیل قرار گرفتند و مفاهیم نظری آن‌ها استخراج شدند. پس از آن، مفاهیم بدست‌آمده بر اساس شباهت‌ها و تفاوت‌های محتوایی دسته‌بندی شدند. در ادامه و در روند شناسه‌گذاری محوری، مفاهیم دسته‌بندی‌شده، در نقش مفهوم، مقوله فرعی و مقوله اصلی، با یکدیگر در ارتباط قرار گرفتند و هر یک جایگاه خود را پیدا کردند.

مبانی نظری

زمان تغییر نگاه به زیبایی‌شناسی را می‌توان در قرن ۱۸ میلادی (انقلاب رنسانس) و با نظرات کانت و برخی دیگر از فیلسوفان آن دوره، در نظر گرفت؛ زمانی که پس از آن را زیبایی‌شناسی مدرن یا جدید نام نهادند. از سوی دیگر، با صنعتی‌شدن شهرها در طی قرن ۱۸ میلادی و مشکلات و نابسامانی‌هایی که شهرها

پرداخته‌اند، مورد استفاده قرار گرفته است (Jennath & Nidhish, 2016: 1811).

وجود و اثرگذاری متغیرهایی چون: وحدت، قافیه و نظم، مقیاس و تناسب، توالی، تکمیل‌کننده^۱، محصوریت، نما (رنگ و جنس دیوار) (جدول ۱)، بر زیبایی محیط زندگی توسط افراد مورد تایید قرار گرفته است (Rosiani, Soemarno & Sulistyarsa, 2012: 93- 97).

Table 1. Organizing criteria to building form and mass
(Rosiani et al., 2012)

Variables	Definition
Unity	Unity of the facade elements among buildings along the corridor
Rhyme and Order	Elements variation of facade composition with different dimensions, placement, and distance
Scale and Proportion	The ratio of building width and height among buildings, observed by moving observer with given distance and speed.
Sequence	Arranged in a determined order
Complementary	A common application of buildings height and size also their elements, so the buildings have complementary unity to each other along the corridor.
Enclosure	The ratio of the road width is 2-3 times the building height to creates a impression of spatial
Facade: wall color and material	facade treatment among buildings along the corridor

سه مولفه: "شخصیت و هویت"، "طراحی سبز" و "ارتباط بین هویت و طراحی"، بر زیبایی‌شناسی بصری شهر در محیط‌های تازه ساخته شده اثر گذارند. مولفه‌های یادشده به ترتیب با مجموعه معیارهای: الف- نسبت و تناسب، ریتم؛ مقیاس، توده، حجم؛ نظم، سلسله مراتب؛ بُعد و پیوستگی؛ تنوع و غنای بصری؛ نسبت پر و خالی در طراحی نما؛ هماهنگی رنگ؛ نقوش معماری؛ هویت شهری؛ ب- طراحی منظر زیست محیطی؛ ادغام با مسیر پیاده؛ استفاده از مصالح طبیعی؛ جهت‌گیری مناسب ساختمان‌ها؛ ایجاد فضای سبز، و ج- رابطه میان شکل سازه‌ها؛ رابطه میان عرصه و اعیان؛ رابطه میان هویت طرح و محیط پیرامون؛ روابط میان بافت، الگو و مصالح؛ یکپارچگی توده ساختمان‌ها، قابل تعریف می‌شوند (Rezafar & Sence Turk, 2018: 91).

همچنین ترجیحات زیبایی‌شناسی استفاده‌کنندگان از محیط در زمینه کیفیت‌های بصری، می‌تواند بر اساس دو سطح از شاخص‌های زیبایی‌شناسی، مطابق با شکل ۱، صورت پذیرد: شاخص‌های اولیه و اجزای متمایز. شاخص‌های اولیه شامل آن‌هایی هستند که در زیبایی‌شناسی اولیه ساختمان‌ها موثر هستند به طوری که وجود این شاخص‌ها در ساختمان‌ها می‌تواند موجب زیبایی‌شناسی بصری آن‌ها شوند در حالی که مولفه‌های متمایز، موثر و تعیین‌کننده در زیبایی‌شناسی ساختمان‌ها هستند، به گونه‌ای که

جنبش مدرنیسم

در باور مدرنیست‌ها، نظم فکری انسان خردگرا، نظمی برآمده از روابط ازلی تعریف‌شده ریاضیاتی است. لوکوربوزیه^۲ و دیگر مدرنیست‌ها موضوعاتی چون: چیره‌شدن منافع خصوصی بر منافع همگانی، افزایش تراکم جمعیتی شهرها، روزآمدنبودن و ناکارآمدی بافت شهری ارگانیک و نامنظم، بلندمرتبه‌سازی و خانه‌سازی متراکم در مقیاس وسیع برای دسترسی به نور و هوای آزاد و ایجاد فضای باز و طبیعی بیشتر، و... را بر زیبایی‌شناسی کالبدی- بصری موثر دانسته‌اند؛ همچنین مواردی چون پیش‌ساختگی و یکسان و استانداردسازی و نیز توجه به خلوص و سادگی و استفاده از اشکال هندسی اولیه را از معیارهای شکل‌گیری زیبایی برشمرده‌اند (Pakzad, 2007: 382; Bahreini, Taghabon & Boulouki, 2009: 109; Choay, 1996: 25, 43; Grutter, 1987: 105).

عوامل موثر بر زیبایی‌شناسی شهری برگرفته از تجارب عملی

عده‌ای از متخصصان و صاحب‌نظران (Tavassoli, 1997; Mozzayni, 2002; Zekavat, 2003; Habibi, 2007; Moughtin, Taner & Tiedell, 2003; Karier, 1983) در جستجوی معیارهای مطلوبیت و زیباشناسی شهری، به بررسی ترکیب کالبدی گذشته شهرها، پرداخته‌اند. توسلی (۱۹۹۷) با بررسی فضاهای شهری و ترکیب بصری بسیاری از بناهای گذشته، معیارهای نظم، وحدت و ترکیب، مقیاس، تناسب و هماهنگی، سادگی، وجود عنصر نشانه، تعادل، مجاورت، هماهنگی، تقارن، تداوم و پیوستگی فضایی، محصوریت، تباين و قلمرو را به عنوان اصول زیباشناختی [برگرفته از زمینه خودی] معرفی می‌نماید (Tavassoli, 1997: 33). همچنین مزینی (۲۰۰۲) معیارهایی چون مقیاس و تناسب، توازن، وحدت و جز آن‌ها را از معیارهای دیرین و شناخته‌شده آثار هنری می‌داند که در شهرسازی مصداق دارند و به عنوان معیارهایی در تشخیص زیبا از نازیبا مورد استفاده قرار می‌گیرند (Mozzayni, 2002: 67).

عوامل موثر بر زیبایی‌شناسی شهری در رویکردهای ادراکی- ذهنی

پس از سال‌های ۱۹۵۰ میلادی و افول تدریجی جنبش مدرنیسم، مطالعات ادراکی زیبایی‌شناسی، با رویکردی ذهنی‌گرایانه، غالباً به ارزیابی نظرات مردم از زیبایی فضاهای مختلف یا خصوصیات فضاهای زیبا می‌پردازند. برسنج‌های^۳ بدست‌آمده از متون نظری که عبارتند از: شکل و هندسه، ترکیب عناصر معمارانه، کاربرد مصالح، رنگ، و شخصیت عملکردی، مورد اهمیت و توجه استفاده‌کنندگان از فضا نیز قرار گرفته‌اند. این برسنج‌ها، در مطالعه‌ای میان دانشجویان معماری و غیرمعماری، که به بررسی قضاوت زیباشناسانه و اثر بصری فرم‌های معماری

تحت تأثیر قرار می‌دهند. با این توضیح ممکن است که استفاده کننده به دلیل عدم آموزش مناسب، یا تعصب به محیط و یا در مواردی به دلیل سطح ترجیح پایین، در ارتباط با ادراک محیط دچار خطا شود. از دید هیوم تنها راه حل مقابله با این موضوع در خصوص قضاوت‌های زیبایی‌شناسانه، آموزش است (Bohlouli, 2009).

بر اساس مروری که بر متون نظری مربوطه صورت گرفت، مشخص شد که اشتراکات زیادی میان دیدگاه‌های مختلف وجود دارد که می‌توانند هدایت‌گر شکل‌گیری مجموعه‌ای از عوامل موثر بر زیبایی‌شناسی توده‌های ساختمانی شود. مطابق با جدول ۲، می‌توان عوامل مذکور را در دو دسته بصری- کالبدی و غیر کالبدی، تقسیم نمود.

Table 2. Factors affecting the aesthetics of building masses and volumes derived from theoretical studies

Non-physical forces affecting aesthetics derived from theoretical studies	How to look at the past (preservation or destruction)
	The way of urban management
	The way of urban development (comprehensive or one-dimensional)
	The priority of private interests/public interests
	land price
Cultural-historical and climatic differences	
physical-visual Principles and criteria of aesthetics derived from theoretical studies	Scale and proportion
	Attention to building and population density
	enclosure (low height or openness)
	Simplicity and complexity
	Diversity and avoid monotony
	Continuity
	Rhythm and sequence
	Balance
	priority of space design over mass

شکل ۲ نیز، با توجه به دسته‌بندی ارائه شده در جدول ۲ و دیگر توضیحات آمده در بخش مبانی نظری، مشخص کننده چگونگی تشکیل یک کل زیبا، بر اساس جنبه‌های موثر بر آن است. در شکل ۲، سعی شده است که جنبه‌ها و عوامل اشاره شده به تفکیک کالبدی و غیرکالبدی و با دسته‌بندی و سطح‌بندی متناسب با این پژوهش ارائه گردند. لازم به ذکر است که در کادرهای خط چین، شاخص‌ها و یا توضیحات مرتبط با عوامل مذکور، ارائه شده‌اند.

تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

با توجه به مطالعات زمینه‌ای صورت‌گرفته، نمونه‌ای از چگونگی تشکیل مفاهیم (گزاره‌های بیان‌شده توسط مصاحبه‌شوندگان) و مقوله‌های فرعی و اصلی متناظر با آن‌ها، که بر اساس تفسیر متن مصاحبه‌ها شکل گرفته‌اند، در شکل ۳ ارائه شده است. در این نمونه، یک دسته مفاهیم برگرفته از مصاحبه‌ها، و مقولات فرعی و اصلی (نامتناسب

آن‌ها می‌توانند به ناظر عینی ساختمان کمک کنند تا ساختمان‌ها را متفاوت از هم ببینند (Keshtkaran et al., 2017: 101).

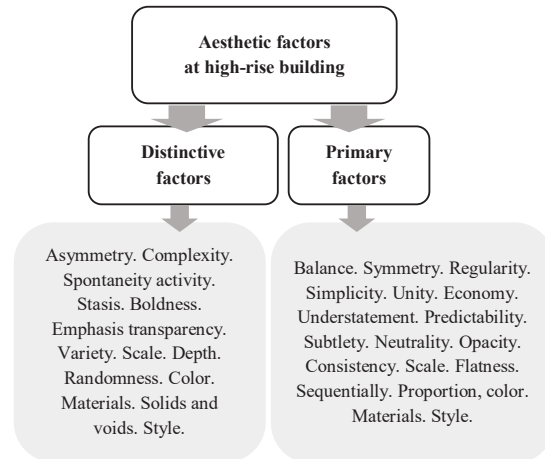

Fig.1. Primary and distinctive factors of aesthetics in high-rise buildings (Keshtkaran et al., 2017)

ایجاد ویژگی‌های بصری دیگری، چون: باز بودن و ارتفاع محوطه اطراف، همچنین وجود آب و عناصر مربوط به آن، پوشش گیاهی، و آثار تاریخی، مجسمه‌ها، در طراحی فضاهای موجود و جدید شهری به عنوان فضاهای عمومی، این امکان را می‌دهد که پاسخ زیبایی‌شناسی قطعی به استفاده‌کنندگان از فضا داده شود. بنابراین، محوطه نسبتاً باز و کم ارتفاع با مقدار متوسطی از آب، مقادیر متوسط تا زیاد آثار و مجسمه‌ها و پوشش گیاهی بسیار با پاسخ زیبایی‌شناختی ارتباط دارد. برای جذابیت زیبایی‌شناسی فضاهای شهری، راه‌حل‌های طراحانه‌ای وجود دارد که استفاده‌کنندگان را در نظر می‌گیرند و طراحان، برای ایجاد پاسخ مطلوب زیبایی‌شناسی، نیاز دارند به ویژگی‌های طراحی فوق، توجه کنند (Ferdous, 2013: 3-8).

در چارچوب انتخاب مکان جذاب و غیرجذاب توسط استفاده‌کنندگان محیطی، مشخص شد که پوشش گیاهی، غنای بصری، تجانس و موافقت، گشودگی، درخشندگی، مکان تاریخی و تمیزی، در جذاب بودن یک مکان در ذهن استفاده‌کننده موثر می‌باشند (Galindo & Hidalgo, 2007).

مطالعه دیگری، حاکی از این است که در بعد زیبایی‌شناسی از دیدگاه مردم و متخصصان، شاخص‌های تناسب، تمیزی، تعادل و نظم، در بعد عینی و دل‌بستگی به مکان، معنا داشتن، آرامش، خوانایی و جذابیت نیز در بعد ذهنی، در اولویت ارزشیابی زیبایی نما قرار دارند (Khakzand et al., 2014: 23). در عین حال، نکته قابل ذکر دیگر، تفاوت در سطح ترجیحات محیطی یا ادراک ابعاد زیبایی‌شناسی محیط است که براساس آرای نظریه‌پردازان، عواملی چون تربیت‌پذیری (آموزش)، شدت‌پذیری، تأثیرپذیری و خط‌پذیری بر قضاوت زیبایی‌شناسانه تأثیر دارند (Daneshpour & Fakhari, 2012). به عبارتی مواردی چون انس، تکرار، آموزش بر ادراک زیبایی‌شناسانه استفاده‌کنندگان را

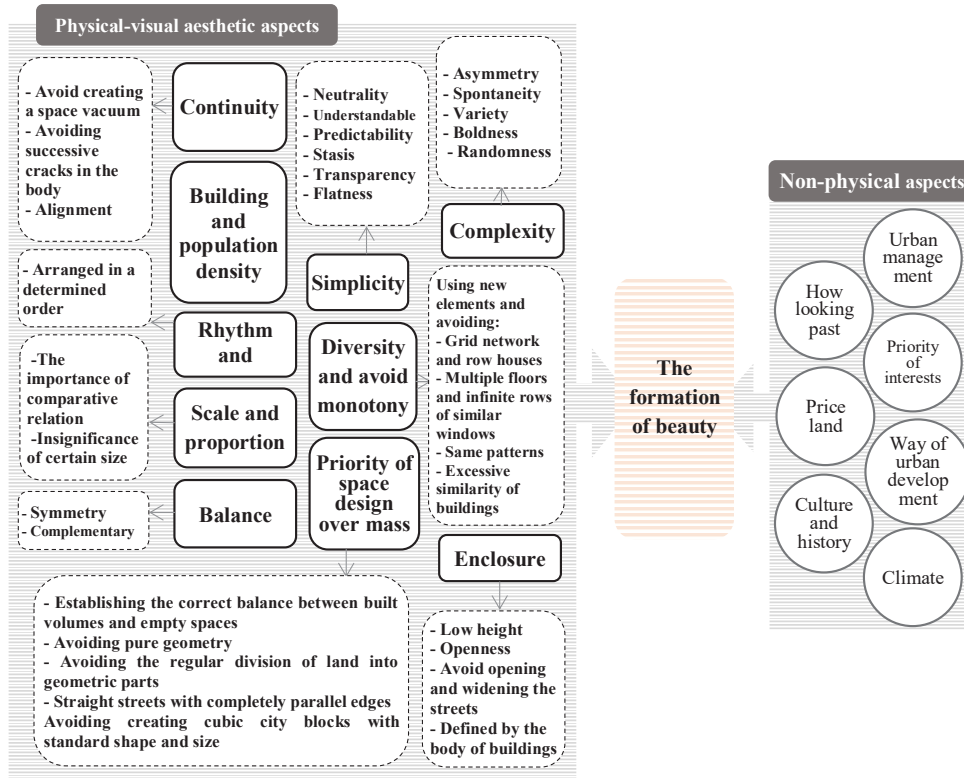

Fig.2. The formation of beauty, resulted from Physical-visual and Non-physical aspects affecting on aesthetic of building mass

فضای باز و ازدیاد تراکم‌ها» نیز دسته‌بندی شده‌اند. بر این اساس، در بستر مدیریت شهری غیرمستولانه، سرگردانی خواسته‌های ساکنان میان نو و گذشته، و تغییر شرایط و مطالبات در طول زمان، که این موضوعات در جدول ۳ با مقوله‌های علی/شرایطی: «مدیریت شهری سوداگرا»، «سرگردانی میان حفاظت تا تغییر بافت شهری»، «ناپایداری خواسته‌ها و شرایط ساکنان»، نشان داده شده‌اند، می‌توان گفت که ساکنان منطقه ۲ شهر تهران، در ارتباط با زیبایی‌شناسی بصری محیط زندگی خود، به وجود «بی‌نظمی‌ها و بدترکیبی‌ها بصری» (مربوط به ترکیب‌های شکلی و فرمی) و «کمبود فضای باز و ازدیاد تراکم‌ها» (مربوط به ترکیب توده‌ها و فضاها) باور دارند. از طرفی از مصاحبه‌ها چنین برمی‌آید که تعاملات و فرآیندهای تجربه‌شده توسط ساکنان، منجر به بروز پیامدهایی چون «فراموش شدن زمان حال محیط زندگی» و «قطع ارتباط با محیط زندگی» برای آن‌ها شده‌است؛ مقوله‌های فرعی چون: مخدوش شدن خاطرات و دل‌تنگی برای سیمای گذشته، نگرانی از آینده و عدم وجود آرامش خاطر، حس بی‌تفاوتی نسبت به محیط زندگی، و اندیشه مهاجرت، راهنمای شکل‌گیری دو پیامد اصلی ذکرشده، در این پژوهش بوده‌اند.

با جمع‌بندی محتوای مفهومی مجموعه مقوله‌های بدست آمده، به نظر می‌آید درک و تجربه ساکنان منطقه ۲ شهر تهران، از وجه زیباشناسانه محیط زندگی خود به لحاظ بصری، زشت و نامطلوب است. این تفسیر را می‌توان به مقوله‌های تعاملی اشاره شده (جدول ۳)، نسبت داد. چنین درک و تجربه‌ای

بودن اندازه ساختمان‌ها نسبت به یکدیگر و فضاهای مجاور) تفسیر و انتزاع شده از آن‌ها، به صورت یک مجموعه، مشخص شده‌اند.

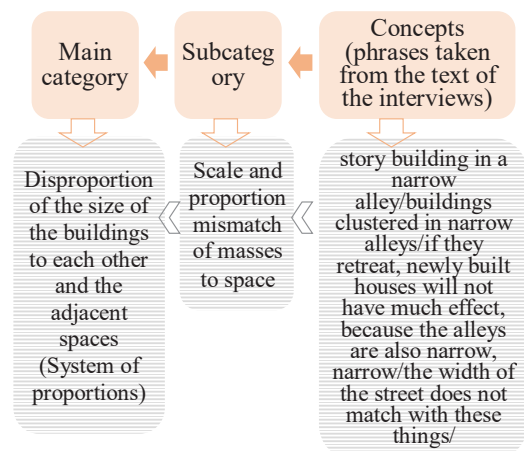

Fig.3. An example of the communication structure between the concepts emerging from the interviews, and the sub-categories and the main category related to them

مطابق با توضیحات و شکل ۳، دیگر مقولات اصلی پژوهش در جدول ۳، در ارتباط با مقوله‌های فرعی متناظر با خود، تبیین شده‌اند. در این جدول، مفاهیم متناظر با مقوله‌ها (گزاره‌های برآمده از مصاحبه‌ها)، به دلیل طولانی شدن جدول و محدودیت ساختار مقاله، آورده نشده، و تنها به ارائه مقولات فرعی و اصلی و نوع مقوله‌ها، بسنده شده است. همچنین شش مقوله بدست‌آمده در قالب مقوله‌های تعاملی، برای آسان‌تر شدن فرآیند شکل‌گیری مقوله هسته، در جدول مذکور تحت عنوان دو مقوله اصلی‌تر «بی‌نظمی‌ها و بدترکیبی‌های بصری» و «کمبود

واقع عکس آن چیزی است که مطلوب شمرده شده است. به عبارت دیگر، در حالی که اصول و معیارهای برآمده از مطالعات نظری برای رسیدن به یک ترکیب کالبدی-بصری خوش و زیبا در نظر گرفته شده‌اند، نتایج بدست آمده از مطالعات زمینه‌ای، نشان‌دهنده عدم وجود و توجه به معیارهای زیبایی‌شناسی کالبدی در شکل‌گیری توده و احجام ساختمانی منطقه ۲ شهر تهران هستند. همچنین نیروهای غیر کالبدی-بصری زیبایی‌شناسی توده‌ها و احجام ساختمانی، به تفکیک نتایج برآمده از مبانی نظری و مطالعات میدانی، مطابق با جدول ۵ هستند. در این جدول، مواردی از مطالعات نظری و مطالعات زمینه‌ای که قابلیت تناظر با یکدیگر را داشته‌اند، مقابل هم قرار گرفته‌اند. برخی از نتایجی که از مطالعات نظری بدست آمده‌اند (تفاوت‌های فرهنگی و تاریخی، و اقلیمی)، مورد اشاره و توجه صاحب‌شوندگان قرار نگرفته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

با پذیرش این که ارائه تعریفی مشخص، قطعی و مطلق برای مفهوم زیبایی بسیار دشوار است، شاید آسان‌تر بتوان مفهوم زیبایی و درک زیبانشانه را یک رویداد ذهنی و نوعی احساس درونی مخاطب

ناشی از مقوله‌های علی/شرایطی گفته شده‌است و در بستر آن‌ها به وقوع می‌پیوندد؛ و حسی از عدم اطمینان، ناپایداری، و بی‌تفاوتی را نسبت به اتفاقات آینده و سرنوشت این منطقه، برای ساکنان خود به همراه دارد.

با توجه به نتایج برآمده از مبانی نظری و مطالعات میدانی، ارزیابی و مقایسه‌ای تطبیقی، مطابق با جداول ۴ و ۵ میان این دو دسته از نتایج، صورت می‌پذیرد. برای تطبیق میان اصول و معیارهای کالبدی-بصری زیبایی‌شناسی توده‌ها و احجام ساختمانی، در جدول ۴ سعی شده است که معیارهای بدست‌آمده از مطالعات زمینه‌ای در ستون میانی و معیارهای نظری در ستون‌های چپ و راست، به گونه‌ای قرار گیرند که تناظر و ارتباط میان این دو گونه از نتایج کاملاً مشخص باشد.

نکته حائز اهمیت در مقایسه‌ای که از طریق جدول ۴ می‌توان انجام داد، مشترک بودن مفاهیمی است که مورد توجه توأمان مطالعات نظری و زمینه‌ای قرار گرفته‌اند. همانطور که سعی شده‌است در این جدول نشان داده شود، مفاهیم مورد اشاره هر دو دسته، بسیار به هم نزدیک بوده و تقریباً یکدیگر را پوشش داده‌اند. اما با توجه به عبارات اشاره شده در این جدول، آن‌چه در منطقه ۲ شهر تهران اتفاق افتاده، در

Table 3. Main categories and subcategories and their types derived from the interviews text

Category type	Main category		Subcategory
Conditional	Speculative urban management		lack of commitment and corruption in the supervisory institution (municipality)
			Inattention to public interests
			Lack of specific rule of urban planning
Conditional	Wandering preservation or changing urban fabric		Desire to renew
			Desire to preserve the past
Conditional	Instability of resident's demands and conditions		Car-centeredness
			Migration of old residents
			Need for changes
			Luxury as a value
Interactive	Visual irregularities and deterioration	Visual inconsistency of building masses	Shapes and appearance variation of buildings
			Form disconnection between adjacent buildings
		Unbalanced combination of building masses with adjacent spaces (arrangement system)	Spatial irregularity/uncertainty within masses
			Undefined system of placing buildings
		Disproportion of the size of the buildings in relation to each other and the adjacent spaces (system of proportions)	Scale mismatch of adjacent buildings
			Scale and proportion mismatch of masses to space
Interactive	Lack of open space and increased density	Interest in the pattern of low-density and low-rise buildings	Unpleasantness of density and high building and interest in low building height
			Interest in the pattern of villa
		Desire for more open and wider spatial proportions	Peasantness of openness of spaces
			Annoyance of nesting and space compression
		A desire for a less populated place or a mismatch between space and resident population	Unpleasant pressure of high population density
Interest in low population density			
Consequential	Forgetting the present tense of living environment		Distortion of memories and missing for the past
			Worrying about the future and lack of peace of mind
Consequential	Disconnection from the living environment		Sense of indifference to the living environment
			Thought of immigration

Table 4. Physical-visual aesthetic principles and criteria of building masses

Principles and criteria derived from theoretical studies	Results from contextual studies	Principles and criteria derived from theoretical studies
Balance	Disproportion of the size of the buildings in relation to each other and the adjacent spaces (system of proportions)	Scale mismatch of adjacent buildings Desire to be bulky and enlarge buildings (comparison of building scale with human scale)
Priority of space design over mass		Scale and proportion mismatch of masse to space
Attention to building and population density	Interest in the pattern of low-density and low-rise buildings	Unpleasantness of density and high building and interest in low building height Interest in the pattern of villa
Scale and proportion	Desire for more open and wider spatial proportions	Pleasantness of openness of spaces Annoyance of nesting and space compression
Diversity and avoid monotony	Visual inconsistency of building masses	Shapes and appearance variation of buildings
Rhythm and sequence		Form disconnection between adjacent buildings
Priority of space design over mass	Unbalanced combination of building masses with adjacent spaces (arrangement system)	Spatial irregularity/uncertainty within masses Undefined system of placing buildings

با توجه به بررسی‌های انجام شده و نتایج بدست آمده، می‌توان شکل‌گیری یک نظریه زیبایی‌شناسی کالبدی-بصری را در قالب دو بعد محتوایی و رویه‌ای به نمایش گذاشت (شکل ۴). بعد محتوایی این نظریه، در ارتباط با اصول و معیارهای شکل‌دهنده به احجام و توده‌های ساختمانی (جدول ۴) که همان مولفه یا نیروهای کالبدی-بصری (شکل ۲، بخش چپ) هستند و بر مقولات تعاملی بدست‌آمده از مطالعات زمینه‌ای (جدول ۳) تطابق دارند، و بعد رویه‌ای آن، در ارتباط با شرایط و بستری نوع شکل‌گیری احجام و توده‌های ساختمانی (جدول ۵) که همان مولفه‌ها و نیروهای غیرکالبدی هستند (شکل ۲، بخش راست)، و بر مقولات علی بدست آمده از مطالعات زمینه‌ای (جدول ۳) تطابق دارند، مطرح می‌شود.

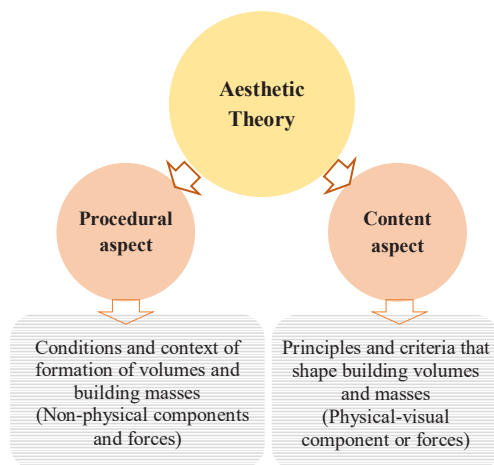

Fig.4. Various dimensions affecting the formation of an aesthetic theory

در قالب بعد رویه‌ای نظریه، می‌توان برآیند مولفه‌ها یا نیروهای اشاره شده را به صورت شکل ۵ نشان داد.

Table 5. Non-physical components or forces affecting the aesthetics of building masses

Non-physical component/force affecting aesthetics	
Derived from contextual studies	Derived from theoretical studies
Wandering between protection and changing the urban context	How to look at the past
Speculative [or sustainable] urban management	The way of urban management The way of urban development
inattention to the public interests and demands	The priority of private interests or public interests
Instability of residents' demands and conditions	
	land price
	Cultural-historical and climatic differences

در واکنش نسبت به یک پدیده، و به دنبال آن، ارائه احکام زیبایی‌شناسی را امری نسبی و غیرمطلق در نظر گرفت. از طرفی، به رسمیت‌شناختن دیدگاه تکثرگرایانه و وجود قضاوت‌های زیباشناسانه گوناگون از سوی افراد مختلف، دستیابی به یک مجموعه نظری و اجرایی برای تشکیل ترکیب‌های مطلوب کالبدی-بصری در ساختمان‌ها و شهر را دشوار می‌نماید. در این پژوهش برای رسیدن به چنین مجموعه‌ای، سعی شده است که در قالب یک دیدگاه تعاملی و با در نظر گرفتن ویژگی‌های عینی-بصری پدیده‌ها (بررسی نظریات صاحب‌نظران و استخراج معیارها و اصول آن‌ها) و با در نظر گرفتن نوع نگاه و نحوه درک و توجه استفاده‌کنندگان از محیط شهری، با استفاده از روشی استقرایی (روش تولید نظریه زمینه‌ای) و حرکت از جزء به کل برای پیداشدن اشتراکات میان اذهان مختلف، به موضوع زیبایی‌شناسی بصری شهری پرداخته شود.

داشته باشد و باعث ایجاد فاصله زیادی میان وضعیت مطلوب و موجود، از منظر زیبایی‌شناسی کالبدی-بصری در احجام ساختمانی شهر شود. بر این اساس، با تحلیل بعد محتوایی زیبایی‌شناسی (جدول ۴)، دو مولفه غیرکالبدی دیگر: سلیقه طراح/ سازنده و قوانین و مقررات نیز، به بعد رویه‌ای زیبایی‌شناسی کالبدی-بصری توده‌ها و احجام ساختمانی، اضافه می‌شود و این بعد، در شکل ۷، نمایش داده شده است.

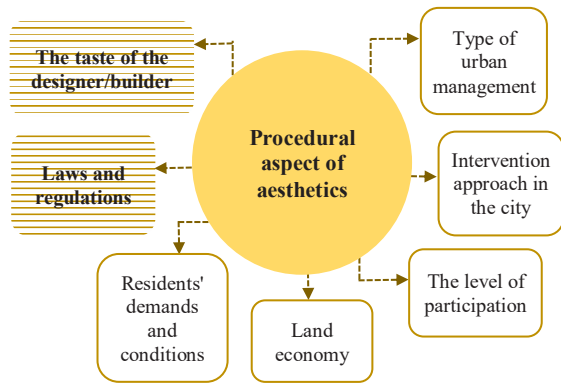

Fig.7. Procedural aspect (Non-physical components or forces) of the aesthetic theory of building masses

همانطور که مشخص است، تمام یا قسمتی از موارد ذکر شده به عنوان علت یا شرایط، و نیز تمام مقوله‌های تعاملی ذکر شده در جدول ۳، می‌توانند در قالب فعالیت‌های شهرسازانه، پاسخ داده شوند. در واقع با تعریف یا بازتعریف مفاهیم و مکانیزم‌های مرتبط می‌توان بر شرایط و بستر شکل‌گیری و نیز تعاملات درون این بستر و در نهایت پیامدهای ناشی از تعاملات ذهنی ساکنان، تاثیر گذاشت. بر این اساس، در قالب ابعاد تشکیل‌دهنده نظریه زیبایی‌شناسی فوق، می‌توان اولویت‌هایی را تحت عنوان گام‌های عملیاتی شکل‌گیری احجام و توده‌های ساختمانی بر اساس مطلوبیت‌های زیبایی‌شناسی بصری، ارائه نمود:

گام نخست: مطالعه و پژوهش در مناطق گوناگون تهران، نه لزوماً مطابق با مرزبندی‌های شهرداری، بلکه با مدنظر قراردادن روحیه غالب کالبدی-بصری محدوده، با هدف شناسایی و درک فرآیندهای ذهنی ساکنان آن‌ها در رابطه با زیبایی‌شناسی کالبدی-بصری توده‌ها و احجام ساختمانی، برای بدست آمدن چارچوبی از اصول و معیارهای مورد عمل (به ویژه ضوابط و مقررات معماری و شهرسازی).

گام دوم: بازنگری جدی در قوانین کلی و تشکیل ضوابط و مقررات خاص محدوده‌ها، به گونه‌ای که این قوانین و مقررات، مسائل کیفی و زیباشناسانه را نه تنها در طراحی تک بناها، بلکه در ترکیب کالبدی-بصری مجموعه ساختمانی مدنظر قرار دهند و همچنین با پرداختن به جزئیات اجرایی و چگونگی پیاده‌سازی معیارها و اصول زیباشناسانه، ابهامات و تکثر برداشت‌های طراحان و سازندگان مختلف را کاهش دهند. مشخصاً لازم است که برای فهم موضوعات بصری، از شکل، کروکی، نقشه و...، بسیاری از ابزارهای تصویرسازی استفاده شود تا

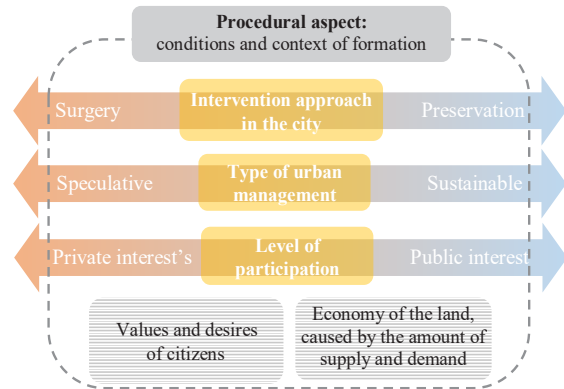

Fig.5. Conditions and context of formation of physical-visual Aesthetic (Non-physical components and forces)

در قالب بعد محتوایی نظریه، می‌توان برآیند مولفه‌های اشاره شده را به صورت تصویر ۶ نشان داد.

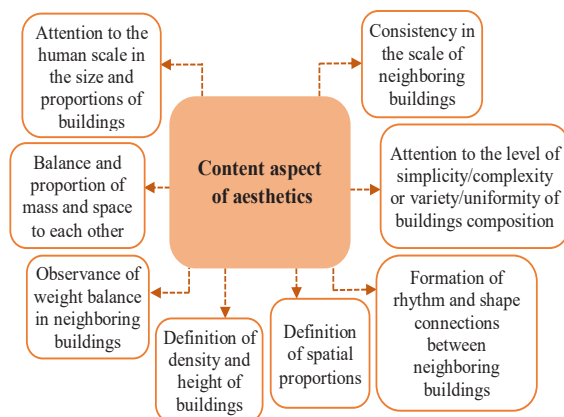

Fig.6. The content aspect (Physical-visual components or forces) of the aesthetic theory of building masses

مطابق با مقایسه‌ای که از طریق جدول ۴ می‌توان انجام داد، عدم وجود و توجه به معیارهای زیبایی‌شناسی کالبدی در شکل‌گیری توده و احجام ساختمانی منطقه ۲ شهر تهران، می‌تواند ناشی از این موضوع باشد که طراحان یا سازندگان ساختمان‌ها نه تنها متفاوت از صاحب‌نظران زیبایی‌شناسی به ساختمان نگاه می‌کنند، بلکه مسیری تقریباً مخالف را نسبت به معیارهای نظری در پیش گرفته‌اند؛ که بر این اساس، درک و برداشت ساکنان و استفاده‌کنندگان محیطی، بازتاب زشتی و نامطلوبی بصری شده است. تفاوت نگاه این دو دسته، می‌تواند تاییدی بر وجود و اثرگذاری نیروهای بیرونی موثر بر جریان شکل‌گیری توده‌های ساختمانی باشد. در این زمینه، بهای زمین و مولفه‌های وابسته به آن، از اصلی‌ترین موارد اثرگذار بر نوع طراحی ظاهر و عرضه ساختمان‌ها است. علاوه بر این، نوع انتخاب، رویکرد و سلیقه طراحان، مجریان یا سازندگان ساختمانی نیز، خود می‌تواند یکی دیگر از مولفه‌های غیرکالبدی موثر بر شکل‌گیری قضاوت‌های زیباشناسانه باشد که از تحلیل و مقایسه مولفه‌های کالبدی-بصری نتیجه شده است. مولفه‌های مذکور، در نبود یا کمبود کنترل‌های قانونی مناسب و خلاءهای آموزش‌های اصولی در ارتباط با معماری و شهرسازی زمینه‌گرایانه، می‌تواند نقش بسیار موثری بر ترکیب بصری شهر

شده است و نشان از وجود بی-اعتمادی میان این افراد نسبت به اجرای اصولی و عادلانه قوانین دارد؛ که برخی از عدم اعتمادها بر اساس واقعیات، اتفاق افتاده و برخی دیگر از آن‌ها، برآمده از تصورات کلی و مبهم ساکنان نسبت به سیستم مدیریت شهری است.

تشکر و قدردانی

موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

تأییدیه‌های اخلاقی

نویسندگان متعهد می‌شوند که کلیه اصول اخلاقی انتشار اثر علمی را براساس اصول اخلاقی COPE رعایت کرده‌اند و در صورت احراز هر یک از موارد تخطی از اصول اخلاقی، حتی پس از انتشار مقاله، حق حذف مقاله و پیگیری مورد را به مجله می‌دهند.

منابع مالی / حمایت‌ها

موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

مشارکت و مسئولیت نویسندگان

نویسندگان اعلام می‌دارند به‌طور مستقیم در مراحل انجام پژوهش و نگارش مقاله مشارکت فعال داشته و به‌طور برابر مسئولیت تمام محتویات و مطالب گفته‌شده در مقاله را می‌پذیرند.

تجسم متن بیان شده برای مخاطب آسان تر و میان افراد مختلف، مشترک باشد.^{۱۰}

گام سوم: سهم زیادی از اقدامات مرتبط با مولفه‌های بعد رویه‌ای، خارج از نظام‌های معماری و شهرسازی، اتفاق می‌افتد. بر این اساس، نقش تخصص معماری و شهرسازی در مواردی مانند: اقتصاد زمین، نحوه مدیریت شهری، مشارکت شهروندان در امور شهری، ارزش‌ها و تمایلات شهروندان در خصوص ساختمان‌سازی، علاقه و سلیقه طراحان و سازندگان ساختمان‌ها، باید به صورت آموزش‌های اجتماعی و همگانی به شهروندان، آموزش‌های تخصصی به نیروهای مدیریت شهری، و آگاه‌سازی به طرق گوناگون، بروز پیدا کند.

پی‌نوشت

1. Phenomenon
2. Event
3. Transaction
4. Q-Sort
5. Grounded Theory
6. Comillo Sitte
7. Le Corbusier
8. Parameters
9. Complementary

۱۰. تصحیح و تکمیل مقررات مربوطه، تنها بخشی از مسیر حقوقی و قانونی است و بخش مهمی از آن در گرو ضمانت اجرایی این مقررات می‌باشد؛ موضوعی که در متن مصاحبه ساکنان منطقه ۲ شهر تهران نیز به آن اشاره

References

1. Aminzadeh. B., Sharifi. M.S., & Foroughifar. M. (2014). Comparison of the perception of the urban landscape beauty from the point of view of experts and users, case study: Adl Khomeini Square, Mashhad. *Urban Studies*. No. 10: 73-80. [In Persian]
2. Bahreini. H., Taghabon. S., & Bolouki. B. (2009). *Analysis of contemporary urban design theories*. Tehran: Universit of Tehran. [In Persian]
3. Beardsley. M. (1958). *Aesthetics*. New York; Harcourt.
4. Bohlouli. M. (2009). True critics of the criterion of aesthetic judgment from Hume's point of view. *Philosophical and Theoretical Research*. No. 4: 157-176. [In Persian]
5. Boyer. M. (1983). *Dreaming a Rational City, The Myth of American City Planning*. Cambridge, Massachusetts; The MIT Press.
6. Chen. B. Adimo. O.A. & Bao. Z. (2009). Assessment of aesthetic quality and multiple functions of urban green space from the users' perspective: The case of Hangzhou Flower Garden, China. *Landscape and Urban Planning*. (93). 76-82.
7. Choay. F. (1996). *Urbanism: imaginations and realities*. Tehran: Universit of Tehran. [In Persian]
8. Daneshpour. A., & Fakhari. S. (2012). Identification of aesthetic criteria in the ancient urban spaces of Iran. *Namaad Golestan*. No.? 28-32. [In Persian]
9. Dewey. J. (1934). *Art and Experience*, New York; Putnam.
10. Ferdous. F. (2013). Examining the Relationship Between Key Visual Characteristics of Urban Plazas and Aesthetic Response. *SAGE Open*: 1-10.
11. Galindo, Ma Paz & Hidalgo, Ma Carmen. 2007. Aesthetic preferences and the attribution of meaning: Environmental categorization processes in the evaluation of urban scenes. *Psychology*, 40 (1): 19-27.
12. Golkar. K. (2000). Components of urban design quality. *Soffeh*. No. 32: 38-65. [In Persian]
13. Grutter. J. K. (1987). *Aesthetics in Architecture*. Stuttgart; W. Kohlhammer.
14. Habibi. M. (2007). *From urb to city*. Tehran: Universit of Tehran. [In Persian]
15. Jennath. K. A. & Nidhish. P. J. (2016). Aesthetic judgement and visual impact of architectural forms: a study of library buildings. *Procedia Technology Journal*. (24). 1808-1818.
16. Keshtkaran. R. Habibi. A. & Sharif. H. (2017). Aesthetic Preferences for Visual Quality of Urban Landscape in Derak High-Rise Buildings (Shiraz). *Sustainable Development*. 10(5). 94-106.

17. Khakzand. M., Mohammadi. M., Jam. F., & Aghabozorgi. K. (2014). Identifying the effective factors on the design of urban bodies with emphasis on aesthetic and environmental aspects, case study: Vali Asr Street, Qeshm. *Urban Studies*. No. 10: 15-26. [In Persian]
18. Krier. R. (1983). *The Elements of Architecture*. London; Architectural Design.
19. Lothian. A. (1999). Landscape and the philosophy of aesthetics: is landscape quality inherent in the landscape or in the eye of the beholder? *Landscape and Urban Planning*. 44(4). 177-198.
20. Moughtin. C. Oc. T. & Tiesdell, S. (2003). *Urban Design: Ornament and Decoration*. Oxford, Boston, Massachusetts; Architectural Press.
21. Mozzayni. M. (2002). Public culture: urban culture and aesthetics. *Aazmaa*. No. 17:64-65. [In Persian]
22. Norouzitalab. A. (2008). Formal theory, the basis of criticism, interpretation and understanding of art works. *Baagh Nazar*. No. 5: 69-88. [In Persian]
23. Pakzad. J. (2007). *An intellectual history of urbanism (1), from ideal to reality*. Tehran: New Cities Construction Company [In Persian]
24. Pakzad. J., & Saki. E. (2014). Aesthetic experience of the environment. *Fine Arts*. No. 19: 5-14. [In Persian]
25. Rezafar, Azadeh & Sence Turk, Sevkiye. 2018. Urban design factors involved in the aesthetic assessment of newly built environments and their incorporation into legislation: The case of Istanbul. *Urbani izziv*, 29 (2): 83-95.
26. Rosiani. A. I. Soemarno. I. & Suliŝtyarso. H. (2012): Visual Aesthetic Study Based on Building form and Massing Organization Criteria along Suramadu Bridge Corridor, Surabaya. *Architecture & Environment*. 11(1). 89-99.
27. Sitte. C. (1965). *City Planning according to the Artistic Principles* (G. R. Collins & Ch. C. Collins. Trans.). New York; Random House. (Original work published 1889)
28. Sitte. C. (2013). *The Art of Building Cities*. Eastford; Martini Fine Books.
29. Strauss. A. L. & Corbin. J. M. (1990). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Grounded Theory*. Sage publication.
30. Tavassoli. M. (1997). *Urban space design rules and criteria*. Tehran: Iran Urban Planning and Architecture Studies and Research Center [In Persian]
31. Zekavat. K. (2003). Street architecture and urban image identity in Iran (1). *Daanesh Namaa*. No. 102-104: 16-25. [In Persian]

